МИКОЛА ЕВШАН

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ УКРАЇНИ

(1. ЛИСТОПАДА 1918 до 1. ЛИСТОПАДА 1919)

З НОВИМ РОКОМ БОРОТЬБИ
ГАЛИЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

ВИДАННЯ УРЯДУ ПРЕСИ І ПРОПАҐАНДИ ЗАХ. УНР.

ВІДЕНЬ, 1920.

МИКОЛА ЕВШАН

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ УКРАЇНИ

(І. ЛИСТОПАДА 1918 до І. ЛИСТОПАДА 1919)

З НОВИМ РОКОМ БОРОТЬБИ
ГАЛИЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

diasporiana.org.ua

ВИДАННЯ УРЯДУ ПРЕСИ І ПРОПАҐАНДИ ЗАХ. УНР.

ВІДЕНЬ, 1920.

I.

Рік минув, як ми піднесли клич боротьби з нашим відвічним порогом Поляком. Вже рік несе український жовнір всі труди воєнного життя. Наш народ добуває останніх сил (сил, що лишилися йому по довгій світовій війні, по величезних крівавих втратах на всіх европейських фронтах), аби виборoти собі незалежність. Кров так щедро проливана з Карпатах, на рівнинах Польщі, в Румунії, в Італії та в Альпах, ллється далі, — тепер на рідній землиці.

Коли-би хто був сказав, що така виснажена до останку нація як ми і такий бідний, голий та босий жовнір, без достаточного узброєння, може провадити війну в теперішний час, — бувби висміяний. А все таки, як тільки вибила година, український народ повстав і український жовнір, що одного дня приплентався по ціломісячній мандрівці ледви живий з італійського фронту або з далекої Сибіри, той сам жовнір без вагання кидав рідну хату та йшов під Львів.

Дехто, поглянувши лише здалека на те військо заявив рішучо, що воно не може вдержатися, що

всякі військові операції супроти сильнішого з усякого погляду ворога не можуть удатися. Старі, досвідні люде, що неодно бачили та пережили, дивилися лиш і ждали, чим воно скінчиться. Молоді, горячі, цілою душею кинулися у вир нової боротьби. Але вони так само скоро охлали, не могучи собі дати ради з тисячними перепонами, не маючи терпеливости щоденною, безупинною працею перемогти всі недомагання ще непаладженого апарату. Національна війна, яку ми уявляли собі в душах як один могучий порив, як свого роду панораму героїчних вчинків і прекрасну світляну ракету, — вона почала затягатися, стала маруцною, буденною. Почав нас бити ворог, а властиво вороги з усіх боків. По перших днях, повних запалу, прийшли місяці важкі як олово, які щораз більшим тягаром лягали на душі і пригнічували їх. Ми стали як безпомічні діти, заскочені бурею серед широкого поля. Почали спадати на нас удари один по другім: і кроваві удари ворога на фронті, що чимраз більше зростав у силу і удари внутрішнього ворога, що день і ніч сіяв недовіря, інтриги та розпуку в серцях, шпіонував кожний крок та ширив дез'орґанізацію й так непаладженого державного апарату, вижидаючи кождої хвилі, аби кинутися на нас зі заду, — нарешті безкровні, але найбільше болючі удари цих кругів, що пристали до нас і присягали нам вірність тільки на те, аби перунутися на відповідальні посади і нанести нам тимбільшу шкоду . . .

По довгих місяцях важкої боротьби на рідній землі і за рідну землю, коли ми подолані ворогом мусіли відступити за Збруч, ми відступали не як воїни-оборонці рідної землі, а неначе злодії, що накоїли лиха на чужій землі і мусять крадькома втікати. Тоді ми перший раз не як одиниці, а як маса, як українське військо, почули наглядно, які ми чужі були на своїй землі. Ми зійшли в очах світа на більшевицьку банду і не лише, що не моглиби були переконати про свої слушні національні домагання Парижа та Ради 4-ох, але самі майже були готові це признати, розтікаючися на всі боки, соромно зневажуючи українську ідею, за котру стільки місяців боролися! Це був той критичний момент, коли разом з нашою армією готові були розлетітися всі її геройські подвиги, змарнуватися величезні жертви майна і крови, упертих змагань, віра в будучність і навіть сама можливість кращої будучности народу.

І здається, треба було того нашого переходу через Збруч, треба було нашій рідній землі лишитися за горами й за ріками, треба нам було випити гірку чашу аж до дна. Виявилося, що тільки велике нещастя може нас скувати разом, витворити в нас силу і привести до повної свідомости нашого стану.

За час нашого перебування на Великій Україні у наших, правда, братів, а все таки не дома, ми маємо змогу і час передумати й усвідомити собі те, що ми втратили. Тут усякий, проковтуючи на самоті гірку сльозу, здав-

люючи пекучий жаль за рідною та за всім, що він покинув на тамтім боці, перекопується в тому, що все таки поза всякими, тепер так галасливими справами, які домагаються здійснення в першу чергу, є в душі кождого найперша справа: Своя Батьківщина. Аж після того, як вона почала нас боліти, і з кождим днем болить що раз більше ми починаємо вірити в її істнування. Та й обставини, події кождого дня нагадують нам все про присутність у нас того, що ми заперечували колись, не хотячи служити для рідної справи. Патріотичний дух, який — здавалося — не істнував, або був приспаний в Галичині, будиться серед нас із повною силою тепер, серед найгірших злиднів, яких не переживала мабуть ніяка армія в світі, коли ми тільки неначе злодії заглядаємо на тамтой бік: — коли з тамтого боку приходять що дня вісти, які крівавлять душу кождого з нас, вісти про замордування Ляхами рідного батька, про спалення рідного села, про грабежі польських банд, про відсилання на примусові роботи, про арешти провідників, інтеліґенції та свідомих селян, про тисячні жертви в таборах інтернованих та полонених на Домбю, в Перемишлі, Засяню, Берестю, про знущання, недуги та голод, про те, що не має там иншого слова для Українця як бандит та скурвий син, — о, тепер то ми затискаємо в безсилі люто зуби та кулаки, тепер ми відчули нашого національного ворога, і зрозуміли,

що таке той клаптик землі, який ми мусіли оставити, хоч могли його й удержати. Тепер ми виростаємо на Українців, на свідомих громадян Української Народної Республіки. Велике нещастя, яке впало на нас, те нечуване насильство над народом, якого найбільші песимісти поміж нами не могли-би були предбачити, — нови протверезили нас або бодай примушують до протверезіня. Ми опинилися вепаче на покуту в чистилищі, яке мусимо перебути, поки доведеться нам знову переступити поріг рідної хати. Тут ми маємо научитися того, про що ми забули дома, а без чого ми негідні були називати себе нацією. Тут справджується правдивість старої моральної сентенції про терпіння, яке очищує та ушляхотнює душу і гартує характер. Я думаю, що коли ми тепер в тому недобровільному чистилищі, з роздертими душами, вигнані ворогом з рідної хати, не усвідомимо собі тих завдань, які лежать на нас, як на членах Української Народної Республіки, то зовсім марно пройшов тоді час світової революції і нічого нам не привіс, — і зовсім за пусто пролито стільки крови, даром страждало десятки тисяч, коли-би з тих невимовних терпінь українського жовніра не мав витворитися елемент нової України, нового національного життя. Не тої України, яку тепер роздирає на всі боки всяка сволоч, чужа і своя, а будучої, яка стане перед очима наших наслідників в повнім сяєві.

Бо що-ж таке представляємо в даний момент ми, Українська Армія? Того, чим сильна всяка армія, ми не маємо: фізичної сили. Правда, ми не-раз показали, якими сильними ми можемо бути. Правда, ми були сильні, коли били, але за слабі, коли треба було утримати в руках свої здобутки. Ми могли здобутися без особливого труду навіть на героїчний розмах офензиви у великім стилю (і то майже з голими руками), але не мали сили утримати позицій перед меншими навіть силами наступаючого ворога. Ми не були ще національною армією, нею ми мусимо щойно стати. Як колись Греки, що йшли в похід у Персію, не були грецьким військом, а звичайними наємниками, які для льону та рабунків готові були йти за ким-небудь, — поки далека чужина, величезне сирітство малої горстки серед великих просторів, вся безвихідність їх ситуації не примусила їх, переслідуваних без упину ворогом, почути себе Греками, як радісно кричало тих десять тисяч відступаючих під проводом Ксенофонта Греків: „талятта, талятта“! на вид рідного моря, яке вони знову по довгих місяцях побачили.

II.

Серед щоденних клопотів і метушні, серед злоби дня, сплетень, трівожних або потішаючих вістей, взаїмної гризні, прозаїчної, буденної праці або бездушних, приспилюючих серце та думку розривок, — ми пропускаємо мимо сам глибокий процес нашого суспільного й національного життя та думки. Ми вже привикли за пять літ до всякого і нерви наші вже за тупі, аби реаґувати на инші річи, кромі звичайних, які нам вухами ллються. Серед світової хуртовини ми навчилися жити лише з дня на день, як горобці під стріхою і щасливі, коли подолали працю одного дня, відкладаючи дальші клопоти на другий день. І не помічаємо переміни у соціяльній структурі, які відбуваються на наших очах, аві не входимо в глибше значіння того ферменту, який на всі боки обкидує нас шумовиннями та каже здріґатися з відразою, не уміємо схопити того глибокого життєвого процесу, який невидимо твориться при нашій-же участи. Ми жиємо все ще давним життям старини, традиціями і думками. Інакше ми не годні, хоч переконуємося що дня, що це анахронізм. Як-би нам не був

несимпатичний той процес, як-би ми не протиставили себе йому, він все таки відбувається помимо нашої волі, перетворює цілу життєву атмосферу, вливає в громадське, навіть приватне життя нові настрої. За останні роки душа широких мас стала не до пізнання, переформувалася на зовсім иншу. І ми мусимо собі здати з того справу, що ми зі своєю старою психікою не зможемо вже опанувати нового життя, не зможемо ним і жити. Наше покоління відспівало свою пісню або радше докінчує її. Щораз голосніще та майже брутально допоминається голосу хтось новий, починає нас щораз більше спихати з наших позицій. Річ очевидна, що ми не зможемо встояти перед тим новим, мусимо відступити йому місце. Щож ми маємо робити, ми, що не можемо подумати собі иншого життя як те, яким ми жили досі? Що маємо робити ми, докінчуюча свою пісню українська інтеліґенція, що серед таких нещасливих обставин і з такими малими силами взялася до такого великого діла, як будова національної держави.

Ми можемо зробити тільки одно: посвятити себе до останку. Для себе життя ми вже не устроїмо; то-ж можемо і мусимо думати тільки про життя будучих поколінь. Наша позиція рішучо безвиглядна, з гори призначена на втрату: але ми можемо сотворити для наших синів і внуків таку позицію, з якої їх не витіснить ніяка сила. Наша функція серед того переломового часу —

бути гноєм, який дає родючу силу облогови. Не ображуймося такою непочесною функцією, вона навпаки дуже почесна. Сімсот літ ми були плодючим гноєм для чужих історій і чужих культур на нашій землі, своїми кістками будували греблі для всяких імперіялізмів і гинули анонімно, ніким, ніде не признані. А тепер ми маємо зігнити, аби тим буйніщі могли вирости нові нарости нашого, українського життя, української культури і державности. Хіба це не почесна роля? Яка біда, що не ми будемо купатися в сонячнім промінні під українським небом: ми не зазнали і так тої розкоші, то й ні за чим жалкувати. Але дітей наших мусимо виховувати інакше, як нас наші батьки та прадіди, мусимо дати їм можливість користуватися повними правами українського громадянина!

От чому наше покоління, маючи за призначення дати підвалину новій Україні, промостити шлях для неї, не має чого жалкувати своїх сил. Пора нагла і робота повинна бути нагла. Нема часу і змоги щадити своїх сил, розкладати їх на десятки літ. Мусимо їх скупчити разом і з цілою форсою взятися до праці. Чим скорше всі наші сили, т. є сили теперішного покоління будуть зужиті, тим скорше буде готовий новий шлях. Це нічого, що одному, другому, десятому й сотому не стане сил і він упаде на шляху. З його трупа виростає вже нова сила в десятеро більша і свіжа. Це нічого,

що треба нам щодня вирікатися не лише найпримітивніщих життевих вигод та жертвувати всім дорогим нам: майном, родиною, приятелями. Чи-ж не привикли ми їсти чорного хліба, або й не їсти його тому, що мусіли бути прохарчовані міліони тих, що билися „für Kaiser und Vaterland?“ *) Чи не посувалися ми вже цілі роки в своїй власній хаті на найгіснищий куток, аби мав вигоду який небудь мадяреський свяпопас або шевський майстер з Берліна? А з другого боку, хто може сказати, що для національної праці обовязково потрібно мати стільки то грошей місячно, стільки то побічних доходів річно і бутилочку коняку та дівчата для забави щодня? Тепер можемо з легким серцем посвятити дорощі нам річи, як білий хліб та мягку постіль, не говорячи вже про випивку та веселу компанію. Бо робиться велике діло. Ми його робимо. Власним потом, крівавою працею та кістками можемо його сотворити — повною й абсолютною самопожертвою. Українські духові та культурні пустарі багато потребують гною, аби зародити, багато крови треба, аби зросити українські широкі поля. І нема нам чого журитися тим, що вродить наш засів: шляхотний посів, щира жертва, повна самозаперечення праця не можуть вродити кукілю.

*) За австрійського цісаря й Австрію.

III.

Функція сучасного українського покоління — жертвувати себе всеціло.

Та не всяка жертва спасенна і не всяка жертва приймається. Є жертва, яка являється наслідком глибокого перепяття та розуміння обовязків, жертва людини, що готова посвятити навіть своїм іменем і віддати його забуттю, — а є жертва обманщика. На жаль, за багато поміж нами таких, що жертвують себе, розтрублюючи про це на всі сторони світа. Скільки то тисяч Українців носиться хочби й тепер зі своїм горем, як дурень з писаною торбою і кождий з них „жертвував все для рідної справи.“ Скілько то тисяч української інтеліґенції постраждало за народ, терпіло всякі можливі переслідування ворогів і — як тільки настала Україна — навипередки кинулося надолужувати всі свої втрати, примощуючися як найблище до благодатного джерела доходів, не питаючи навіть, відкіля вони беруться! Ні, до дійсної жертви, до благодатної праці для добра і щастя будучих українських поколінь треба не такої підготовки. Чиста совість, чисті руки. Коли укра-

їньска ідея має бути дійсно святою і найвищою, як говорилося все по всіх вічах, то не може вона основуватися на обмані. Хто хоче себе називати дійсним робітником на рідній ниві, нехай замкне рот, не дурить других і себе, нехай зробить сповідь зі собою і переконається, чи чисті в нього руки і совість. Не лише приватна, але й громадська чесність та етика мусять рішучо станути на вищому ступені. Не може тут бути ніяких условностей, ніяких уступок самому собі і другим, ніякої поблажливости, зрозуміння для людських слабостей одиниці, компромісів, — а що найгірше, тої обскурної подвійної бухгалтерії, яку так прекрасно знає наш пересічний патріот. . . Ціле життя наше повинно бути так концентроване на тій одній ідеї, ідеї національного відродження, аби в кождім поступку одиниці, в найменших навіть життєвих дрібницях вона проявляла себе. Особливо тепер. Бо чим нашим ми можемо протиставити себе тій цілій зграї, що шарачею насунула на нас з усіх боків? І якими другими середниками ми годні уратувати для майбутніх поколінь нашу теперішню безвиглядну позицію? Чи фізичною силою, орґанізацією, чи може тим, що покажемо в теперішній момент всю українську широку натуру? Ні, тут треба з усіх сил кричати на трівогу і скликувати всіх людей чистої душі та доброї волі, на ратунок великої справи, яка тепер рішається:

рішається не дипльоматичною інтервенцією ані оружжам, а просто нашим поведенням. Ми можемо дипльоматично й мілітарно стояти найгірше, або навіть ніяк не стояти. Але українська справа попри те не буде програна, коли ми за отой час революції поставимо українську дійсність, видвигнемо українське громадське життя на вищий, як дотепер рівень. Що ми втратимо, програвши всі кампанії на всіх військових фронтах, коли ми в дійсному життю виявимо присутність такого високого національного, нічим і ніким не сплямленого ідеалу, що зможемо дати корм усім будучим українським поколінням, які будуть свідками наших діл, або будуть про них читати нефальшовану, правдиву історію? Тоді українська справа все таки виграна нами, хоч ми й безсильні булиби вибороти і вимусити від ворогів самостійність.

Коли що, то це перша справа, яка повинна вбитися у свідомість кожного з нас: що тепер, коли зовнішні обставини приводять нас майже до повної розпуки та зневіри в успіх наших праведних змагань, одно передовсім остається дозбереження — це наша честь.

„Ой хоч пропало наше Запорожжа,
Та не пропала слава“ —

— як співається в одній із пісень 18. ст., зложених на руїнах Січи. Нехай ми й програємо на фронтах, нехай

гинуть тисячі наших людей з ворожої руки серед нелюдських знущань та наруги, але бережім ми бодай свій прапор, — аби в нашій діяльности не було нічого такого, чого-би ми мусіли соромитися не перед якою-небудь антантою, а перед власним народом і будучими поколіннями. Бо сором і нечесть одні лишаються по всяких вчинках і ніхто нас не зможе оправдати перед нашими внуками, колиб їм прийшлося читати колись не лише про історію наших нещасть, але й підлости. Ніхто не посміє й одним словом зганьбити нас за те, що ми не могли вибороти свободи; але грязю назвуть нас потомки, коли ми не збережемо несплямленим нашого національного прапору і народної чести. І ми повинні бути приготовані в кождій хвилі на це, щоби це одно гідно відстояти: національну честь. Національна війна може бути програна, але її традиція тягнеться століттями, глибоко й довго ховається в серцях мас, які вона сколихнула, і буває часто одиноким серединком до відродження.

IV.

Теперішна наша війна, як взагалі ціла світова війна і наша в ній участь, — це ґенеральна проба зрілости української нації. Здавали той іспит зрілости і другі нації, але був іспит тільки формальний: їх доля була згори майже порішена, бо вони були заздалегідь готові до іспиту, наперед уже дещо вивчивши для нього. Ми серед іспиту примушені рівночасно вчитися, бо коли деякі другі недержавні нації повставали, то ми рішили поспати довше і збудилися, а властиво були збуджені вже серед самого огню. Але й то приходиться нам той огонь благословити: не збудили-би „добрі люде“ та не почали шукати по кармапах, ми спали-би й досі та робили-би тільки великі очі на все, що довкруги діється.

Теперішню нашу війну не можемо брати за рішаючу, все одно, чи добре вона покінчиться для нас, чи зле. Це лише війна навчаюча, проба сили. Силу ми вже показали. Цего було би досить і для нас і для ворога. Рішаючим моментом тут те, які висновки ми поробимо з тої війни, як вона відібється на нас, т. зн., як сформується наша національна душа після війни.

Українську вдачу називають мягкою, лагідною, задумчивою або просто лінивою. Так судить кожний чужинець на перший погляд, так судимо зрештою й ми самі. З того деякі партійні казуїсти роблять висновок, що по свойому характеру український народ противний всякій війні та глибоко її ненавидить. З другого боку, наш національний катехізм клав постійно, як першу точку старий і на всякі лади перелицьовуваний пункт про те, що „не чужого ми бажаєм", що також має служити доказом нашої згідливости. Може це й правда. Але не менша правда й те, що в початках нашої історії і нашого державного життя ми не мали такої голубиної вдачі. Історія наша, починаючи від войовничих Сарматів, представляє нас навпаки аґресивним, а не пасивним елементом. Тож ми за часів Ігоря, заки ще остаточно сформувалася Київська держава, пробували — і то з великими успіхами — реалізувати — всі ті імперіялістичні пляни, яких здійснення невдалося в теперішну війну ані великій Росії (Царгород) ані могучій Ґерманії (дорога в Індію). І як довго ми чужого бажали, було й своє. Стративши інтерес до широкого світу, ми тим самим були віддані під заряд „добрих" сусідів і стали причінкою до всяких чужих історій. Наша історія стала чисто веґативною, а українські покоління одні від других що раз більше ледащими.

І це перша для нас наука теперішньої війни: вий-

ти з пасивности, хочби з нараженням на всякі можливі закиди і моральні науки, які дає звичайно сильний слабому. В часі одної грабіжи державного маґазину заїхав богач возом і ціла його родина помагала носити майно, а коли прийшов голіруч бідний і собі дещо взяти, дістав батогом поза вуха і в додаток науку моральну: „Діду, ти не знаєш, що за це кримінал?“ Подібно можна-би схарактеризувати наші відносини до сусідів, які так вигідно розсілися на нашій землі. Наша земля не тому стала ненашою, що на ній засів Поляк чи Москаль, а тому, що ми перестали почувати себе ґаздами на ній, морально чули себе елементом нищим, хоч і численнішим. Навіть захопивши владу в свої руки, ми боїмося використати свої права, які безуслівно належать до сильнішого, і тому ми рідко що удержуємо в своїх руках. Вистане, аби нас перший ліпший настрашив яким далеким фантомом т. зв. міжнародного права і ми зрікаємося свого права посідання. Думаю одначе, що наука світової війни таки не пройшла даром, що твердо запамятаємо собі деякі її факти і перестанемо боятися своєї тіни. Особливо Поляки навчили нас багато и учать далі. А навчили нас передовсім ненавидіти. Лише нехай це не буде безсильна, сліпа і скоро минаюча ненависть раба, який при першій нагоді цілує панську руку, що кинула йому охлап, а твереза, неособиста ненависть, яка не вибухає в крівa-

вих орґіях Гайдамаччини, а чуйно пильнує національної гідности супроти всяких посягань ворога і готова кождої хвилі відперти його. Така ненависть не поступиться ані одним кроком з рідної землі, а стане сильним валом супроти кождого, хто-би хотів розпаношитися на нашій землі, — вона не буде говорити притишеним голосом в своїй хаті. Суперечности з високими етичними вселюдськими ідеалами тут нема. Поляки не цураються прінціпу Валленрода, що кричав про пімсту на ворога: „з Богом або хочби й мимо Бога“ і сам Міцкевич, глибоко етична натура, батько польського месіянізму не цурався писати „Лист до галицьких братів,“ де радить робити з Українцями, що не йдуть під лад Полякам, якраз те саме, що на ділі роблять тепер в східній Галичині польські жандарми. І Полякам це вийшло, як бачимо, на здоровля, а ми, хоч осуджували „Гайдамаків“ Шевченка, остались по нинішний день „більшевиками й бандитами“, винятими зпід закона. Національна ненависть, ненависть ґазди в своїй хаті до першого ліпшого зайди, ненависть свідома своїх прав — здорова. Вона — а не що инше — стає на випадок небезпеки від ворога цементом, який лучить всі душі, тим орґанізуючим огнем, який так ярко вибухає в національній війні, який вповні

заступає всякі орґанізаційні параґрафи. Вона дає розмах і активність, переносить фронти з рідної землі на чужу і робить недоступною всяку розвідку і тайну пропаґанду ворога, робить чуйними полеві сторожі і береже ладу запілля. Вона витискає жертву на національні цілі навіть з рук скупаря.

Хто вміє ненавидіти, той уміє й любити. Ми тепер учимося любити рідний край аж після того, як зненавиділи ворога, що нас вигнав з хати. Нам тим лекше ненавидіти, що це ні в якім разі не може йти на наш рахунок. Ворог навчив нас ненавидіти, він примусив нас полюбити Вітчину. І тому я кажу, що наше вигнання з рідних хат, недоля десяток і соток тисяч Українців була потрібна, аби дати сильну і глибоку підставу ідеї національної боротьби. Не маємо покищо в своїх руках рідної землі, але маємо Україну в своїх серцях, носимо Україну на наших баґнетах. Інстинкт і воля до самостійного державного життя збуджена і живе в масах українського народу. Вони поборють в нас раба, перевернуть психіку тих, що впростають серед тої боротьби і дадуть сильні підстави для нової України, підстави, яких не зрушить ніяка сила.

Україна є. Вона повстала в хвилі, коли пролилася в перший раз кров українського жовніра за її збереження.

Писано у Винниці, дня 31. жовтня 1919.

Микола Федюшка Евшан.

Покійний автор отсеї книжечки, Микола Федюшка, що писав під прибраним іменням „Евшан“, це був правдивий пролєтар-робітник пера. Тяжко пребідував весь свій молодий вік, але не зігнувся ні разу. Він належав до тих, що „спалили молодість і полягли при зброї“, ізза злиднів не давши свому народові всего, що моглиб були дати, якби їм лучше жилося.

Уродився він як син убогого міщанина в галицькім місточку Войнилові (повіт Калуш). До ґімназії ходив у Станиславові, на університет у Львові й Відні; ще в ґімназії мусів лєкціями заробляти на життя. Таксамо бідував і на університеті. Був постійним співробітником „Літературно-Наукового Вістника“, провадив „Українську Видавничу Спілку“, завідував українським „Академічним Домом“ у Львові, секретарював в „Науковім Товаристві імени Шевченка“ і приватно у проф. Грушевського. Всі ті заняття забирали йому весь день від ранку до ночі й

ледви приносили стільки, щоб вижити. Ночами покійний учився, читав і писав.

За свого короткого й бурхливого життя (Поляки прогнали його з львівського університету) вспів він написати багато: три більші книжки („Під прапором мистецтва“ 1900, „Куда ми прийшли?“ 1912, „Шевченко“ 1913) і біля сотні статей на ріжні, переважно літературні теми, в яких подав цілий ряд характеристик українських і чужих письменників.

Як вибухла війна, покликали його до війська. Був на фронтах італійськім і російськім, скінчив офіцирську школу, був якийсь час при цензурі в Ряшеві, потому знов на італійськім фронті, де його двічі ранено. Проголошення Української Держави в Галичині застало його в австрійській армії в Журавиці під Перемишлем, де служив як офіцир. Він відважно виарештував польських і мадярських офіцирів та зі своїм відділом пустився займати Перемишль для Української Держави. Ніхто бувби не припускав, що в тім марнім, невеличкім офіцирі може бути така енерґія. Якийсь час удалося йому дійсно не дати Полякам Перемишля. Хто зна, чи бувби довго не вдержав цего міста, якби не переговори, в які вдалися з Поляками деякі перемиські політики.

Через три місяці був покійний командантом в ріднім місті Войнилові й невсипущо орґанізував цілий повіт. В марті 1919 покликано його на співробітника урядового часопису Галицького Правительства „Република“. Крім того співробітничав покійний в радикальнім щоденнику „Народ“ і в „Новім Життю“. В маю 1919 вернув до війська, а в липні разом з цілою Галицькою Армією перейшов за Збруч на Велику Україну, де й помер на тиф, у Винниці, дня 23. падолиста, 1919 р., не проживши навіть 30 літ.

Писання його живі, цікаві, щирі і, що у нас не часто лучається, відважні. Писав так, як думав, не крутив і не закривав своїх думок. Серцем писав, що видно особливо добре в цій малій книжечці. „Хто вміє ненавидіти, той уміє й любити“. „Ворог навчив нас ненавидіти, він примусив нас і полюбити Вітчину.“ „Як довго ми чужого бажали, було й своє.“ Тими думками кличе покійний молодь українського народа, щоб з усеї душі ненавиділа ворогів-наїздників, щоб винищувала їх і їх землю так, як вони винищують нашу, бо щойно тоді здобудемо й забезпечимо свободу Рідній Землі — не скорше. Він хоче відучити нашу похилену суспільність від вічного голосіння раба, шо „ми чужого не бажаємо“, хоче в нас витворити міць, якої боя-

лисяб вороги. Це, що він висказав у цій книжечці, являється немов висловом думки цілого покоління галицької молоді, що погибло на землях Великої України в боротьбі за її державність. І як дальші українські покоління не забудуть цего заповіту, то мусить прийти час, коли виметемо з нашої землі всю наволоч всяких чужих наїздників і побудуємо сильну Українську Державу, перед якого дріжатимуть наші кривдники.

Енґель й Син, Відень